

CORNOVA 1931

Abstract. The author of the article meditates on the massive volume Dimitrie Gusti and his collaborators, *Cornova 1931* (edition cared by Marin Diaconu, Zoltan Rostas and Vasile Soimaru. Quant publishing house, Chisinau, 2011, 852 pp.), the latest contribution that includes studies resulted from the study of Cornova, a forest village, by a team of researchers from Dimitrie Gusti's Bucharest School of Sociology in 1931. As many monographic materials in this research are still in personal archives of monographists participants in the expedition, the author discusses the need to include them in the final edition of the monograph about Cornova.

Keywords: surveying, hierarchical ranks, cultural influence, administrative influence, urbanization, summary type, pantheistic tenacity, scientific ideology.

În ultimele câteva decenii, se constată, atât în stânga, cât și în dreapta Prutului, un mare interes pentru valorificarea monografiei Cornova: pe de o parte, pentru a fi strânse în volum studiile rezultate din cercetarea din 1931, pe care Dimitrie Gusti voia să le vadă adunate în trei volume, iar pe de alta, pentru că cercetători basarabeni, în principal dr. Vasile Șoimaru, doresc să le demonstreze cornovenilor de astăzi că bunicii și părinții lor au fost prezentați cu mare interes în erudite studii și într-un film de către echipierii Școlii Sociologice de la București, eveniment care avea să fie apoi ocultat, de către bolșevici și nebolșevici, timp de aproape o jumătate de secol.

După ce avuseseră loc campaniile monografice de la Goicea Mare-Dolj (1925), Rușețu-Brăila (1926), Nerej-Vrancea (1927), Fundu Moldovei (1928), Drăguș (1929), Runcu (1930), Secția sociologică-monografică a Institutului Social Român și Seminarul de sociologie etică și politică de la Facultatea de Filozofie și Litere a Universității din București, al cărui director era Dimitrie Gusti au hotărât să fie cercetat și un sat din Basarabia. A fost ales Cornova, din județul Orhei, din regiunea Codrului, pe valea Culei, sat situat la 60 km de capitala județului, la 25 km de calea ferată și la 8 km de târgușorul Vlad. Un sat cu 380 de familii de „români curați” (Gh. Focșa), cu șase familii de evrei, una de germani, una de ucraineni și cu zece țigani (un văcar, un cismar, doi fierari și șase lingurari). În sat exista moara germanului Klink, „cu înfățișare de curte boierească” și o firmă a ucraineanului Pirogov, „concurrentul evreilor” – apreciază Domnica I. Păun. Aici monografiștii au făcut cercetări între 26 iunie și 13 august 1931. Satul avea multe vii și toamna – și-a amintit Marcela Focșa – „nu se bea decât vin, apă deloc”.

Campania de la Cornova nu s-a deosebit – și-a amintit H. H. Stahl, într-un interviu cu Zoltân Rostas – „întru nimic, ca schemă de organizare și metodă de lucru de campania precedentă. Monografia ajunsese un mecanism foarte bine pus la punct a cărui funcționare devenise aproape mecanică. În ciuda greutăților deosebit de mari pe care le-am întâmpinat în acest sat, rezultatele campaniei au fost foarte bune, evident și datorită numărului mare de monografiști cu veche experiență care alcătuiau rândurile noastre”. Noutatea adusă de cercetările de la Cornova – continuă H. H. Stahl, care s-a ocupat acolo în principal de agrimensură, adică de mijloacele de măsurare a pământului – a fost dată de formele de organizare socială, de formele juridice specifice, de urmele adânci lăsate de administrația rusească: „Era un lucru cu totul nou, pentru că aveam de-a face aici cu problemele unui sat care suferise influența, puternică, și culturală, dar și administrativă rusească. Aveai acolo o serie întreagă de probleme care erau inexistente în alte regiuni. Toată împărțirea țăranilor în christiani, mesceanini, grajdanini și mai știu eu ce, astea erau toate impuse de «cinurile» rusești. Și atunci ar fi fost de pus întrebarea: în ce măsură rușii au reușit să impună sistemul cinurilor ierarhice, până în lumea satelor? Și era destul de puternic făcută, pentru că între dvoreni și christianini și mesceanini era o diferență netă. Un copil de mazili avea și la biserică drept să stea înaintea celui mai bătrân dintre christianini”.

La campanie au participat 55 de cercetători, de cele mai diferite specializări: sociologie, folclor, antropologie, științe juridice, istorie, psihologie, filozofie, demografie, medicină, muzicologie, arhitectură, arte plastice etc. Aceștia au constatat îndată că procentul analfa-

beților era de 70%, că „femeile de la 25 de ani în sus sunt aproape toate analfabete – dacă sunt abia 3,5 procente știutoare de carte”, că situația, în aceeași problemă, a bărbaților era ceva mai bună, 40 % dintre ei fiind știutori de carte, tinerii învățând carte în timpul armatei/războiului. Deși exista în sat școală românească, copiii erau învățați în limba rusă, învățătorii argumentând că aceasta „e limba țarului”. Învățătorii aveau de luptat cu indolența sătenilor – a scris P. V. Ștefănuță – fiindcă „nu erau destul de convingși de rostul școlii”. Mulți cornoveni nu fuseseră în vreun oraș mai mare, nu văzuseră tren. Condițiile în care funcționa școala erau „mai presus de orice compătimire”, lipsa materialului didactic, a unei biblioteci era endemică. Apeluri de îndreptare a situației fuseseră făcute la Casa Școalelor, la București, dar ele au rămas fără răspuns. Sub alt aspect, la fel de edificator, s-a constatat că în sat nu veneau decât zece gazete săptămânale. Cărțile de bază erau biblia, psaltirile, viețile sfinților și ceaslovul, „învechite, afumate și roase”. Cel mai cult din sat era celebrul și pitorescul preot Ioan Zamă, care a făcut o vie impresie monografistilor și care a fost invitat, în 1932, să conferențieze la București la Institutul Social Român. În interiorul caselor țărănești, pe pereți, erau expuse tablourile cu chipurile țarului Nicolae II, al lui Petru cel Mare și al Regelui Carol al II-lea. Chestionați cu privire la această devălmășie de portrete, țărani răspundeau: „Iasă-i să șadă, că se împacă, nu se bat”. Oamenii nu știau cine este regele țării.

Și totuși, satul acesta manifesta vădite tendințe de orășenizare în port, în repertoriul dansurilor, în țesăturile de interior, în veselă și tacâmuri. Se afla într-un proces avansat de părăsire a costumului național și a industriei casnice. Procesul acesta, analizat cu profunzime de A. Golopenția, era pus

în seama influenței intelectualilor din sat: „Preoții, învățătorii, studenții, intelectualii satului... trăiesc la țară după forma de viață orășenească, în îmbrăcăminte, moravuri, aranjarea gospodăriei”. Fetelor mari li se spunea domnișoare, iar flăcăilor – cavaleri. Folcloriștii au observat că procesul de orășenizare influențase și repertoriul de joc, jocurile populare tradiționale fiind concurate de Lizghinca, Krakoveaku, Boiaresnea, Simi, Vals. Ritualul nunții se făcea – scrie P. V. Ștefănuță – „foarte simplificat, numai la mireasă”. Mihai Pop a povestit mai târziu – într-un interviu luat de Zoltan Rostas – că localnicii „n-aveau muzică [adică taraf], ei cântau după fanfară”, formație care nu exista nici ea în sat. O întreagă tevdură a fost cu aducerea fanfarei dintr-o localitate învecinată, formație care n-a acceptat să se deplaseze decât adusă de șeful de post. Ernest Bernea a constatat existența a numeroase legende despre Ștefan cel Mare, iar Ștefania Cristescu a făcut observații esențiale despre magie, credințe, practici și agenți magici. Mărturie a sărăciei folclorului este – a observat H. H. Stahl – și filmul documentar și sociologic Cornova, regizat de Emanoil Bucuța, H. H. Stahl și Anton Golopenția, director de imagine și operator fiind Tudor Posmantir. Filmul, a spus același sociolog, este „lipsit de farmecul filmului Drăguș datorită sărăciei dureroase a satului acesta basarabean în porturi și cadru decorativ de datini. Ca document al vieții de acolo, filmul este însă deosebit de prețios”.

Au existat, în ultimele decenii, câteva trepte ale redeșteptării interesului pentru Cornova, pentru cercetarea sociologică din 1931. În 1997, la Editura Economică, din București, a apărut lucrarea Cornova, un sat de mazili. Texte identificate, stabilite, organizate, note, prefață și introducere de Ovidiu Bădina. Lucrarea a fost efectuată

împreună cu o echipă de studenți. Dr. Vasile Șoimaru a proiectat și coordonat apoi, în anul 2000, volumul Cornova, în care au fost inserate câteva contribuții ale unor monografiști din 1931, precum Petre V. Ștefănuță, Anton Golopenția, H. H. Stahl, Emil Turdeanu și Ernest Bernea, cărora li s-au alăturat cercetătorii contemporani: Vasile Șoimaru, Ion Dron, Alexandru Furtună, Iurie Colesnic, Zamfira Mihail, Elena Ploșniță, Vlad Pohilă, Grigore Botezatu, Sanda Golopenția-Eretescu, Ion și Tatiana Varta, Paul Bran și Pompiliu Gâlmeanu, acesta autor al unui nou film, *Cornova după 60 de ani*. Trebuie să subliniem contribuția majoră a lui Vasile Șoimaru care, împlinind o promisiune făcută preotului și istoricului cornovean Paul Mihail, a început să redeștepte interesul științific pentru Cornova, localitate asupra căreia s-a tăcut, în Basarabia, timp de o jumătate de secol. Au tăcut despre trecutul localității, despre cercetările ce se făcuseră despre ea și intelectualii din localitate: „Și când te gândești – a scris Vasile Șoimaru – că noi cornovenii născuți după invadarea de către sovietici a Basarabiei, nu am știut aproape nimic din acestea – atât de bine a lucrat «mașina de spălare a creierelor», atât de mult am fost feriți de ceea ce numeau ocupații «influența nefastă a propagandei româno-burghezo-moșierești»! Chiar și profesorii de limbă, literatură și istorie, la școală, se temeau – fiindcă e greu să crezi că, mulți dintre ei, născuți în satul nostru în anii interbelici, să nu fi știut lucruri elementare din istoria neamului și a satului natal – dar nici nu se pomenea despre acele remarcabile personalități și evenimente care au marcat nu numai Cornova din România Mare...”

Cea mai recentă contribuție este masivul volum *Dimitrie Gusti și*

colaboratorii, Cornova 1931, ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltan Rostas și Vasile Șoimaru (Editura Quant, Chișinău, 2011, 852 p.). Paginile 817-848 reproduc numeroase fotografii făcute la Cornova în 1931 de Iosif Berman. Volumul se deschide cu un amplu și concis citat, extras din cartea lui Dimitrie Gusti, *Sociologia militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. I, *Cunoaștere* (1946), pe care îl dăm integral, pentru că explică întreaga mișcare monografică gustiană: „Monografia sociologică fiind sinteză în timp și în spațiu a unui colț de țară, o vedere de ansamblu menită să înglobeze într-un tot atât tradițiile, cât și realitățile prezentului și posibilitățile viitorului; un instantaneu panoramic atotcuprinzător, care rezumă zăcămintele de bogății și rezervele de energie acumulată ale naționalului, descoperă cu ochi ageri, sprinteni și sfredelitori pricinile de amortire, ca și principiile de viață, adică principalele caracteristici sociale, politice și etice ale satului și orașului românesc. Monografia, deși străbătută de o ideologie sever științifică, dobândește astfel valoarea unui act de credință. Studiile sociologice ne învață să descoperim și să înțelegem adevărul sociologic că satul este sanctuarul unde s-a refugiat și se păstrează manifestarea de viață a poporului românesc; că el este tipul rezumativ, sinteza neamului; căci satul este încarnarea unei vieți românești într-un colț minuscul al umanității. Printr-o tenacitate panteistă satul este păstrătorul raporturilor metafizice ale națiunii cu veșnicia. În adâncimea satului luminează încă taine nepătrunse și nebănuite, adevărurile pe care el le răspândește formează cel mai nimerit simbol al științei națiunii, o știință nouă, care se bazează pe o enciclopedie de științe, pentru că satul cuprinde o enciclopedie a vieții”.

Monografia este alcătuită din studiile cunoscute, cu câteva excepții, încă din „Arhiva pentru știința și reforma socială” (1932): D. C. Georgescu (Evoluția demografică a satului Cornova), H. H. Stahl (Vatra satului Cornova și Despre Inochentie și inochentism. Fragmente de convorbire cu părintele Zamă, din satul Cornova), Petre Ștefănuță (Scrisori din război), Ernest Bemea (Contribuții la problema calendarului în satul Cornova și Botezul în satul Cornova. Încercare de interpretare sociologică), Ștefania Cristescu (Practica magică a descântecului „de strâns” în satul Cornova; Frecvența formulei magice în satul Cornova; Agentul magic în satul Cornova (Basarabia); Chestionarul pentru studiul credințelor, practicelor și agenților magici în satul românesc), Emil Turdeanu (Un manuscris miscelaneu necunoscut), Mihai Pop (Contribuții la studiul limbilor speciale din Comova: pășăreasca), Ion Zamfirescu (Contribuții la cercetarea unei gospodării din satul Cornova), Domnica I. Păun (Țigani în viața satului Cornova), Traian Herseni (Categoriile sociale cornovene. Prezentare de material și schițarea problemei), Anton Golopenția (Aspecte ale desfășurării procesului de orășenizare a satului Cornova), Dumitru Șandru (Basarabia), H. H. Stahl și Anton Golopenția (Învățăături din zodiac), Ion I. Ionică (Criterii de clasificare pentru manifestările spirituale), Xenia C. Costa-Fom (Studiul monografic al câtorva tipuri de familie reprezentative).

Toate acestea n-ar fi putut să constituie materia pentru trei volume, câte intenționa să publice Dimitrie Gusti. Bănuiala doamnei Sanda Golopenția este

că „Cercetarea monografică de la Cornova” a fost fructificată doar parțial prin studiile publicate până acum. Multe materiale, culese atent în vederea unor analize specializate, se află încă în arhivele personale ale monografiștilor, dacă nu au fost distruse de posesorii lor la sfârșitul anilor '40, când „a vorbi despre Basarabia devenise tabu în România”. Și cei trei editori sunt convingși că proiectul lui Gusti „arăta cu totul altfel”, de aceea lasă altcuiva, din viitor misiunea de a înfăptui monografia ideală, după ce se vor găsi, eventual, materialele pe care le-a amintit mai sus doamna Sanda Golopenția.

Studiile acestea n-au avut doar o importanță în sine, ci au atras și atenția sociologilor de la Chișinău că trebuie să fie continuate în alte comune, ceea ce s-a și întâmplat; Filiala Institutului din Chișinău efectuând cercetări monografice în localitățile Iurceni-Lăpușna (1935), Copanca-Tighina (1937), Popeștii de Sus-Soroca (1938), Vâprova și Dișcova (1939).

Ideea exprimată mai sus, că monografia, cum arată acum, este incompletă nu ne împiedică să recunoaștem excelența ediției alcătuite de cei trei sociologi, vădită în impecabila reproducere a textelor, în foarte utilele anexe: scrieri despre ciclul de conferințe, recenzii, însemnări de jurnal, memorialistică, articole, portrete sociologice (în unele dintre ele informația fiind și nouă, și bogată, ca aceea despre D. C. Amzăr, spre exemplu), fișe despre monografiști, bogate ilustrații de Iosif Berman, rezumatele în franceză ale unor studii.

Dr. IORDAN DATCU
(București)